

ТОРБАС О. О.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального
процесу

(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

ЧЕБАНОВ А. В.,

прокурор другого відділу
процесуального керівництва
при провадженні досудового
розслідування територіальними
органами поліції та підтримання
публічного обвинувачення
(Одеська обласна прокуратура)

УДК 342.716:343.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.72>**СПІВВІДНОШЕННЯ СВОБОДИ ВІД САМОВИКРИТТЯ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
ВИКРИТИ СПІВУЧАСНИКІВ ПРИ УКЛАДЕННІ УГОДИ
ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ**

У статті проаналізовано сутність свободи від самовикриття у кримінальному провадженні та можливості застосування даного права відносно осіб, які погодились надати обвинувальні показання відносно співучасників вчинення кримінального правопорушення при укладенні угоди про визнання винуватості. В статті автори зазначають, що в цілому судді приймають показання таких свідків, які в інших провадженнях уклали угоди про визнання винуватості, попередньо повідомивши їм про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань. Однак наявність даної судової практики ще не означає, що проблема є вирішена, адже свобода від самовикриття багатьма розглядається як абсолютне право, яке не повинно бути обмежене, а тим більше не повинно залежати від того, в якому саме процесуальному статусі виступає особа в кримінальному провадженні – у статусі обвинуваченого або свідка. Якщо особа в процесі надання показань може повідомити інформацію, яка може бути використана проти неї, то така особа може скористуватися своїм правом не свідчити проти себе на будь-якому етапі допиту в будь-якому статусі. Очевидна проблема полягає в тому, що тоді інститут угод в кримінальному процесі значно втрачає свою ефективність та актуальність, адже, як вже було зазначено, однією (і на практиці вкрай популярною) з підстав укладення угоди про визнання винуватості є викриття інших кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили.

В якості одного із способів вирішення проблеми автори пропонують внести зміни до КПК України та передбачити нового суб'єкта кримінального процесу – «свідок, який співпрацює зі слідством». В першу чергу ведеться мова саме про підозрюваних та обвинувачених, які уклали угоду про визнання винуватості та взяли на себе зобов'язання співпрацювати зі слідством. Відповідно, до КК України має бути внесена нова стаття, яка передбачає кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання такої особи, але не передбачено відповідальність за відмову від надання показань.

Ключові слова: кримінальне провадження, угоди, засади, свобода від самовикриття, показання, свідок.

Torbas O. O., Chebanov A. V. Correlation between freedom from self-disclosure and the obligation to disclose accomplices when entering into a plea agreement

The article analyzes the essence of freedom from self-incrimination in criminal proceedings and the possibility of applying this right to persons who agreed to provide incriminating statements regarding accomplices in the commission of a criminal offense when entering into a plea agreement. In the article, the authors note that, in general, judges accept the testimony of such witnesses who have entered into plea agreements in other proceedings, having previously informed them of the criminal liability for refusing to testify and for giving knowingly false testimony. However, the existence of this judicial practice does not mean that the problem has been solved, because freedom from self-disclosure is considered by many as an absolute right that should not be limited, and even more so should not depend on the procedural status in which a person appears in criminal proceedings – in the status of accused or witness. If a person in the process of testifying may disclose information that could be used against him, that person may exercise his right not to testify against himself at any stage of the interrogation in any capacity. The obvious problem is that then the institution of agreements in the criminal process significantly loses its effectiveness and relevance, because, as already mentioned, one of the (and in practice extremely popular) reasons for concluding a plea agreement is the exposure of other criminal offenses and persons, who committed them.

As one of the ways to solve the problem, the authors suggest making changes to the Code of Criminal Procedure of Ukraine and providing for a new subject of the criminal process – «a witness who cooperates with the investigation». First of all, we are talking about suspects and accused persons who entered into a plea agreement and undertook to cooperate with the investigation. Accordingly, a new article should be added to the Criminal Code of Ukraine, which provides for criminal liability for knowingly false testimony of such a person, but does not provide for liability for refusing to testify.

Key words: *criminal proceedings, agreements, principles, freedom from self-disclosure, testimony, witness.*

Вступ. Якщо аналізувати лише специфіку побудови та формулювання нормативно-правових актів, то можна помітити, що кримінальне процесуальне законодавство вирізняється з-поміж інших значно вищим ступенем забюрократизованості. В першу чергу це пояснюється тим, що в процесі розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень можуть суттєво обмежуватися найбільш базові права людини та громадянина, які передбачені міжнародними нормативно-правовими актами та Конституцією України. В той же час існують і такі права, які по-перше можуть реалізовуватись лише в межах кримінального провадження, та, по-друге, не повинні бути обмежені задля виконання завдань, які передбачені ст. 2 КПК України. Одним з таких прав є свобода особи від самовикриття.

Постановка завдання. Метою статті є визначення специфіки свободи від самовикриття та можливості застосування даного права щодо осіб, які погодились надати обвинувальні показання відносно співучасників вчинення кримінального правопорушення при укладенні угоди про визнання винуватості.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 63 Конституції України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Аналогічне право продубльовано в ст. 18 КПК України: «жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення».

Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також бути негайно повідомленою про ці права» [1].

Формулюючи визначення даного права, В.В. Бережанська зазначає, що «конституційне право особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів – це гарантований Конституцією України, законодавчо визначений правовий привілей, що полягає у передбаченому за певних умов (відносному) праві особи, незалежно від її процесуального статусу, відмовитися від давання будь-яких свідчень, які можуть прямо чи опосередковано стати підставою для підозри або обвинувачення особи, членів її сім'ї та близьких родичів у вчиненні правопорушення, так само як і право не бути притягненим до відповідальності за відмову від давання таких свідчень або відмову в добровільному порядку надати будь-які докази на підтвердження власної винуватості» [2, с. 38].

«Свобода від самовикриття як засада кримінального провадження охоплює ряд суб'єктивних прав: право мовчати (не говорити нічого) як з приводу підозри чи обвинувачення, так і з будь-яких інших питань, які, наприклад, можуть стати підставою для підозри, право відмовитися відповідати на запитання, право не свідчити проти себе, право бути поінформованим про ці права тощо. Ці права впливають з поняття людської гідності і є важливою гарантією обвинуваченого в кримінальному провадженні. Вони є засадничими, тобто визначають суть і спрямованість правового регулювання у кримінально-процесуальній сфері й є одним із загальноувизнаних міжнародних стандартів. Свобода від самовикриття, як неодноразово наголошував ЄСПЛ у своїх рішеннях, є основою права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції. Важливість цього принципу обґрунтовується захистом обвинуваченого від неправомірного примусу органами влади, а його неухильне дотримання дозволяє уникнути судових помилок і досягати цілей ст. 6 Конвенції» [3, с. 108].

Розкриваючи сутність права особи не давати показання проти себе, Р.В. Бараннік та В.П. Шибіко приходять до висновку, що «воно, не дивлячись на його конституційне закріплення, походить саме з кримінального процесу, головною метою якого є притягнення до відповідальності винних осіб та упередження скоєння злочинів у майбутньому. З огляду на це свобода особи від самовикриття об'єктивується в двох аспектах:

– для доведення вини особи доказова база має бути достатньою навіть за умови відсутності свідчень будь-якого учасника процесу, якщо такі свідчення особа дає проти себе чи проти своїх родичів;

– морально-психологічний контент свідчень особи проти себе чи своїх близьких обумовлює можливість викривлення об'єктивних обставин, що за формальними ознаками тягне за собою відповідальність за надання неправдивих свідчень та викривляє істину до справи» [4].

Власне можна було б стверджувати, що свобода від самовикриття є абсолютним правом, адже вона не може бути обмежена ні за яких обставин. І хоча такий висновок виглядає цілком логічно, необхідно зазначити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство якщо не обмежує дане право, то як мінімум змушує правозастосувачів ставити самім собі питання щодо правильності його застосування по відношенню до відносно нових інститутів кримінального процесу, в першу чергу – при укладенні угоди про визнання винуватості.

Так, законодавець визначив обставини, які враховуються при укладенні угоди про визнання винуватості, зокрема, п.п. 3, 4 ч. 1 ст. 470 КПК України, зобов'язують враховувати наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень та наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень. В ч. 1 ст. 472 КПК України зазначено, що в угоді про визнання винуватості зазначаються обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце).

Таким чином, сукупність вищезазначених норм КПК України імпліцитно свідчить про одну з головних цілей укладення угод у кримінальному провадженні, що закладалась

у зміст процесуальних норм, а саме – викриття максимальної кількості кримінальних правопорушень або інших правопорушників через співпрацю підозрюваного або обвинуваченого у кримінальному провадженні.

Ч. 8 ст. 469 КПК України передбачає, що у разі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

У зв'язку із вказаними положеннями КПК України на практиці виникає прямо не унормоване питання щодо процесуального статусу особи, яка готова співпрацювати із стороною обвинувачення, у виділеному кримінальному провадженні щодо інших співучасників злочину, та, відповідно, специфіка реалізації такою особою права не свідчити проти себе.

Особа, з якою укладено угоду про визнання винуватості та яка готова співпрацювати із стороною обвинувачення щодо викриття інших співучасників, має відповідний правовий статус підозрюваного, обвинуваченого або засудженого, що залежить від стадії кримінального провадження. У зазначеному провадженні вказана особа може надавати показання щодо обставин вчиненого нею злочину, а так само й обставин вчинення злочину іншими співучасниками. Однак під час судового розгляду обвинувального акту щодо інших співучасників злочину, внаслідок необхідності дотримання судом принципу безпосередності дослідження доказів та усного отримання показань осіб, прокурор не може використовувати викривальні показання особи, яка співпрацює, надані під час досудового розслідування.

Разом з тим, відповідно до роз'яснень, які містяться в абз. 3 п. 9 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод», вирок, ухвалений на підставі угоди, (стосовно однієї із декількох осіб) не має преюдиційного значення для кримінального провадження відносно інших осіб, а визнання винуватості першою не є доказом вини останніх [5]. Згідно з правовим висновком щодо застосування норм права, викладеним у постанові ККС ВС, обставини, встановлені вироком суду на підставі угоди про визнання винуватості або про примирення, не можуть мати преюдиційного значення при розгляді кримінального провадження щодо іншої особи [6].

Крім того, в тексті КПК України лише двічі використовується поняття преюдиції, зокрема у ст. 90 КПК України, яка передбачає, що рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиційне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів, та ч. 1 ст. 198 КПК України, в якій зазначено, що висловлені в ухвалі слідчого судді, суду за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиційного значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального провадження.

Очевидно, що за таким обставин показання підозрюваного, обвинуваченого, а після затвердження угоди – засудженого, надані у виділеному кримінальному провадженні, не можуть бути доказами у іншому кримінальному провадженні, яке стосується співучасників вчиненого злочину.

Постає практичне питання: чи можливо засуджену особу, яка бажає надавати показання, допитувати у кримінальному провадженні щодо інших співучасників злочину? І якщо можна, то в якому саме процесуальному статусі має перебувати така особа та чи користується вона захистом від самовикриття?

Очевидно, що допитати таку особу в статусі підозрюваного чи обвинуваченого неможливо, адже це прямо суперечить вимогам КПК України, а саме ч. 1 ст. 42 КПК України

(підозрюваним є особа, якій, повідомлено про підозру), ч. 2 ст. 42 КПК України (обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду), ст. 19 КПК України (ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданий або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили. Кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили). Тобто стає очевидним, що у виділеному кримінальному провадженні особа не може повторно набути статусу підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, оскільки за аналогічних обставин, особу вже притягнуто до кримінальної відповідальності в іншому провадженні.

Відповідно, в такому випадку особа має бути допитана в якості свідка, що і виглядає найбільш логічним висновком. Проте визначення саме такого процесуального статусу не вирішує тих проблем, які виникають в процесі допиту такого учасника кримінального провадження, найбільш важливою з яких можна виділити можливість (чи неможливість) покладення обов'язку на такого свідка давати правдиві показання. Так, ч. 2 ст. 66 КПК України визначає, що свідок зобов'язаний давати правдиві показання, а ч. 1 ст. 384 КК України передбачає кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання свідка.

В той же час в контексті укладеної раніше з такою особою угоди та його зобов'язання активно співпрацювати зі слідством та викрити співучасників виникає проблема саме в можливості використання ним права від самовикриття, про яке велася мова вище. Так, відповідно Постанови Пленуму Верховного суду України «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ» [7], співучасники вчиненого злочину, навіть при окремому розгляді справ, допитуються щодо обставин спільного вчинення злочинних дій без попередження їх про кримінальну відповідальність за відмову від дачі або за дачу завідомо неправдивих показань. Очевидно, що у разі надання особою показань щодо вчинення іншими співучасниками злочину спільного кримінального правопорушення, особа неодмінно буде надавати викривальні покази відносно самого себе, що надає їй можливість відмовитись від надання показань або спотворити їх без остраху отримати покарання.

ЄСПЛ розглядав справу із подібними правовідносинами, зокрема в рішенні «Адамчо проти Словаччини» [8] було встановлено порушення ст. 6 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод – права на справедливий суд. Справа стосувалася стверджуваної несправедливості кримінального провадження, в межах якого заявника було визнано винним за двома епізодами обвинувачення у співучасті у вбивстві, вчиненому в контексті організованої злочинності, з огляду на роль, яку в цьому провадженні відіграли показання співучасників, які погодилися співпрацювати зі стороною обвинувачення в обмін на імунітет або інші переваги. У зазначеному рішенні ЄСПЛ повторив, що Конвенція не забороняє національному суду покладатися на викривальні показання, надані співучасником, навіть якщо відомо, що цей свідок відомий у кримінальних колах. Однак використання показань, наданих свідками в обмін на імунітет або інші переваги, може поставити під сумнів справедливість провадження проти обвинуваченого та може порушити складні питання тією мірою, в якій за своїм характером такі показання є відкритими для маніпуляцій та можуть надаватися виключно для того, аби отримати переваги, запропоновані в обмін, або для особистої помсти. Таким чином, не можна недооцінювати ризик того, що особу можуть звинуватити та судити на підставі неперевірених показань, які не обов'язково є безкорисливими.

Таким чином ЄСПЛ наголосив, що використання в якості доказів обвинуваченням показань надані співучасником злочину, повинні неодмінно супроводжуватись ретельним аналізом достовірності зазначених показань. При цьому необхідно підкреслити, що ЄСПЛ не зазначав, що такі показання мають автоматично визнаватися недопустимими, а лише наголосив, що необхідно ретельно вивчати співвідношення між викривальними показаннями, які надає співучасник, та імунітетом чи перевагами, які йому гарантує держава. На жаль ЄСПЛ не роз'яснив, як саме має оцінюватися таке співвідношення, залишивши вирішення цієї проблеми на рівні національних судів. В одному з рішень Пирятинський районний суд

Полтавської області, посилаючись саме на дане рішення ЄСПЛ, зазначив: «при розгляді вказаного провадження встановлено, що свідок ОСОБА_19 попередньо мав статус обвинуваченого у кримінальному провадженні та йому було висунуте обвинувачення за ч.1 ст.115 КК України (умисне протиправне заподіяння смерті ОСОБА_17). Під час розгляду кримінального провадження Гадяцьким районним судом Полтавської області обвинувачення щодо ОСОБА_19 було змінено та виділено в окреме провадження. Вироком Гадяцького районного суду Полтавської області від 16.10.2019 на підставі укладеної з ОСОБА_19 угоди про визнання винуватості, його було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч.5 ст.27, ч.1 ст.122 КК України... Суд зазначає, що вказаний вирок не має преюдиційного значення для суду, що розглядає справу, в частині встановлення обставин кримінального правопорушення та вини осіб, які не були учасниками відповідної угоди. Водночас, не може бути залишений без уваги суду той факт, що внаслідок укладання угоди з ОСОБА_331, обсяг пред'явленого йому обвинувачення по епізоду вбивства судді ОСОБА_17 було зменшено з вчинення особливо тяжкого злочину та нетяжкий, що може вказувати на певні переваги для обвинуваченого та мати вплив на достовірність його показань по цьому обвинуваченню. Таким чином, показання ОСОБА_332 щодо обставин умисного протиправного заподіяння ОСОБА_10 смерті ОСОБА_17 ... без сукупності інших доказів, не можуть слугувати доказом винуватості обвинувачених у вчиненні інкримінованих їм кримінальних правопорушень» [9]. В даному випадку суд досить чітко зазначив, що хоча показання такого свідка є прийнятними, вони не можуть бути єдиними чи ключовими доказами винуватості особи, а мають вказувати на винуватість в сукупності з іншими доказами, які мають бути отримані стороною обвинувачення.

Аналізуючи судову практику, можна помітити, що в цілому судді приймають показання таких свідків, які в інших провадженнях уклали угоди про визнання винуватості, попередньо повідомивши їм про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань. Однак наявність даної судової практики ще не означає, що проблема вирішена, адже як попередньо було зазначено, свобода від самовикриття багатьма розглядається як абсолютне право, яке не повинно бути обмежене, а тим більше не повинно залежати від того, в якому саме процесуальному статусі виступає особа в кримінальному провадженні – у статусі обвинуваченого або свідка. Якщо особа в процесі надання показань повідомляє інформацію, яка може бути використана проти неї, то така особа може скористуватися своїм правом не свідчити проти себе на будь-якому етапі допиту в будь-якому статусі. Очевидна проблема полягає в тому, що тоді інститут угод в кримінальному процесі значно втрачає свою ефективність та актуальність, адже, як вже було зазначено, однією (і на практиці вкрай популярною) з підстав укладення угоди про визнання винуватості є зобов'язання викрити інших осіб, які вчинили кримінальні правопорушення.

В той же час аналіз судової практики свідчить, що інколи на особу покладається обов'язок не лише активно співпрацювати зі слідством, а надати конкретні обвинувальні показання щодо інших осіб в іншому провадженні. Так, можна знайти наступні формулювання, які судді використовують у вироків, якими затверджуються угоди: «згідно даної угоди обвинувачений ОСОБА_3 згоден з кваліфікацією дій, саме за ч. 2 ст. 110 КК України ... та ч. 2 ст. 260 КК України... Крім того, ОСОБА_3 зобов'язується сприяти правоохоронним органам та суду при здійсненні процесуальних та слідчих дій у кримінальних провадженнях щодо інших співучасників вчиненого ним кримінального правопорушення, а саме шляхом надання показань у якості свідка під час досудового слідства та в суді про участь у діяльності незаконних збройних формувань т.зв. «Народної міліції «ЛНР» [10]. В інших судових рішеннях такий обов'язок ще більше конкретизується, адже там вказується номер провадження, в якому особа повинна дати такі показання: «згідно укладеної угоди ОСОБА_4 зобов'язується сприяти судовому провадженню, беззастережно визнати обвинувачення в обсязі повідомленої підозри, у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 204 КК України та співпрацювати з органом досудового розслідування шляхом надання показань в якості свідка у кримінальному провадженні № 1202217000000501

щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 204 КК України іншими особами» [11].

Хоча слід зазначити, що не всі судді дозволяють затверджувати угоди за подібних умов. Так, в одному судовому рішенні було зазначено, що «таким чином, прокурором у обвинуваченні, яке він вважає встановленим, викладаючи фактичні обставини, що в угоді про визнання винуватості визнаються ОСОБА_2 у повному обсязі, зазначено інших конкретних осіб, а саме ОСОБА_7 та ОСОБА_6, які не є обвинуваченим у цьому провадженні, їх дії мають ознаки іншого кримінального правопорушення. Отже, обвинувачений, визнаючи ці фактичні обставини, підтверджує вчинення діянь указаними особами, які не є учасниками цього кримінального провадження, у розумінні ст. 3 КПК України, що має наслідком порушення презумпції невинуватості, визначеного ст. 62 Конституції України. Також, вказані особи: ОСОБА_7 та ОСОБА_6 позбавлені права на особисту присутність при розгляді цього кримінального провадження, що свідчить про порушення права цих осіб на захист. Неприпустимість зазначення в формулюванні обвинувачення осіб, яким не пред'явлено обвинувачення, узгоджується і практикою ЄСПЛ, у висновках якого закріплено принцип, що забороняє формування передчасної позиції суду, яка б відображала думку про те, що особа, обвинувачена у вчиненні злочину, є винуватою ще до того, коли її вина буде доведена відповідно до закону» [12]. В даному випадку суд використав дещо радикальний підхід, відмовивши у затвердженні угоди через те, що в обвинуваченні фігурують особи, які не є учасниками кримінального провадження, тому мова ведеться про порушення презумпції невинуватості.

Власне повертаючись до проблема затвердження угоди та використання показань в іншому кримінальному провадженні, то слід констатувати, що складається дещо абсурдна ситуація: в одному кримінальному провадженні особа зобов'язується дати показання проти свої співучасників і такий обов'язок є умовою укладення угоди, проте у виділеному провадженні щодо співучасників така особа вже має право відповідні показання не давати, користуючись правом не свідчити проти себе. І навіть якщо така особа погодиться дати показання, перед судом виникає інша дилема: чи можна такій особі повідомити про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань, адже це фактично суперечить свободі від самовикриття?

Власне можна було б зазначити, що укладаючи угоди та зобов'язуючись надати показання проти інших осіб підозрюваний чи обвинувачений добровільно відмовляється від свободи проти самовикриття, адже такий обов'язок і є умовою отримання привілеїв від держави, на які особа добровільно погоджується. В той же час ні Конституція України, ні КПК, ні жоден інший міжнародний нормативно-правовий акт не вказує на способи обмеження свободи від самовикриття в обмін на імунітет від кримінального переслідування або подібні привілеї. Власне це і створює правову та процесуальну колізію, яка ставить під сумнів легітимність самого інституту угод в кримінальному процесі.

Висновки. Ми вважаємо, що в даному випадку можна спробувати розробити два шляхи вирішення даної проблеми. Перший – концептуальний. Як вже було зазначено в даній статті, дача показань особою в іншому кримінальному провадженні щодо співучасників обов'язково також стосується і права не свідчити проти себе. Проте ми вважаємо, що для того, щоб уникнути тим проблем, які були описані вище, з мінімальними витратами, необхідно дещо переглянути зазначений підхід. Дійсно, особа, надаючи обвинувальні показання відносно своїх співучасників, теоретично може також надавати показання, які можуть бути використані проти неї самої. В той же час ми вважаємо, що для уникнення будь-яких суперечок суд має чітко розмежовувати, які саме показання він отримує. Якщо відомості, які надаються свідком, стосуються виключно дій співучасників, то відносно них не поширюється гарантія права не свідчити проти себе. Якщо ж в ході отримання таких показань також будуть отримані відомості, які можуть бути використані проти самого свідка, то суд зобов'язаний не брати їх до уваги, адже: 1) особа вже була притягнута до кримінальної відповідальності за ці дії, тобто діє заборону двічі притягуватись до кримінальної відповідальності за

одне і те саме правопорушення; 2) особа могла скористуватися своїм правом не свідчити проти самого себе, проте це було неможливо в силу тісного зв'язку між показаннями щодо самого себе та щодо співучасників. Враховуючи таку логіку, суд має повне право повідомити такому свідку про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу завідомо неправдивих показань, адже це буде стосуватися показань щодо інших осіб. Дійсно, така логіка є надто хиткою, але як мінімум вона пропонує вирішення даної фундаментальної проблеми виключно на рівні аналітики самої ситуації.

Другий спосіб вирішення даної проблеми – законотворча. Ми пропонуємо внести зміни до КПК України та передбачити нового суб'єкта кримінального процесу – «свідок, який співпрацює зі слідством». В першу чергу ведеться мова саме про підозрюваних та обвинувачених, які уклали угоду про визнання винуватості та взяли на себе зобов'язання співпрацювати зі слідством. Відповідно, до КК України має бути внесена нова стаття, яка передбачає кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання такої особи, але не передбачено відповідальність за відмову від надання показань. В такий спосіб можна мінімізувати ризик порушення основних прав людини, в першу чергу – право не свідчити проти себе.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Бережанська В.В. Поняття та зміст конституційного права особи не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 6, том 1. С. 33-39.
3. Фулей Т. Свобода від самовикриття як засада кримінального провадження. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 2 (3). С. 107-115.
4. Бараннік Р.В., Шибіко В.П. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України: монографія. К.: КНТ, 2008. 212 с.
5. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11.12.2015 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15#Text>
6. Постанова ККС ВС від 19.11.2019, справа № 759/10575/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85966705>
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ» від 27.12.1985 № 11 (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-85#Text>
8. CASE OF ERIK ADAMČO v. SLOVAKIA (Application № 19990/20). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{«itemid»: \[«001-224992»\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{«itemid»: [«001-224992»]})
9. Вирок Пирятинський районний суд Полтавської області від 03.05.2024, справа № 532/308/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118913702>
10. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 01.08.2023, справа № 185/7767/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112831678>
11. Вирок Карлівського районного суду Полтавської області від 16.11.2022, справа № 531/2316/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107403805>
12. Ухвала Криворізького районного суду Дніпропетровської області від 23.02.2022, справа № 177/249/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103569598>

